

ALINIAREA POLITICILOR ECONOMICE ALE REPUBLICII MOLDOVA LA PRACTICILE BUNE ALE STATELOR EUROPENE VECINE

<https://doi.org/10.52673/18570461.24.4-75.10>

CZU: [338.22(478)+338.22:061.1EU(4)]

Doctor în științe economice, conferențiar cercetător **Marica DUMITRAȘCO**

E-mail: marica.dumitrasco@amtap.md

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6088-4424>

Academia de Muzică, Teatru și Arte Plastice

ALIGNMENT OF THE ECONOMIC POLICIES OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA TO THE BEST PRACTICES OF NEIGHBORING EUROPEAN STATES

Summary. The main goal of this paper is to assess the economic vulnerabilities of the Republic of Moldova at the macro level and to formulate policy proposals for sustainable economic development, taking into account the European path of our country and the relevant experience of European countries. Based on a comparative research method, the paper highlights the differences between the policies of the Republic of Moldova and those of neighboring European countries, particularly regarding indicators of economic stability in crisis situations. A great accent is put on analyzing data between the global crisis of 2009 and the COVID-19 pandemic (2020), identifying the economic vulnerabilities of the Republic of Moldova, such as pro-cyclical fiscal policy, low public revenues, a consumption-based economic model, low investments, a shrinking workforce, and exchange rate instability during crises. Additionally, it highlights the differences between the policies of the Republic of Moldova and those of neighboring European countries, such as Poland and Bulgaria, in terms of economic stability indicators during crisis situations. Research demonstrates a strong correlation between the economic growth of Poland and the EU in the pre-accession period. The paper identifies the key areas for sustainable economic development: modernization of the economic structure, counter-cyclical fiscal policy, increasing public revenues, enhancing public services, boosting public investments, developing private pension funds, and promoting financial education. It raises the question, „What should national policies contain?” to ensure sustainable economic development of the Moldovan economy, taking into account the experiences of new EU member states in implementing modern IT systems and digitizing tax administration. If these policies are applied in the first decade following the COVID-19 pandemic, the Republic of Moldova can transition from a consumption-based economic model to a sustainable investment-oriented one.

Keywords: Economic crises, economic vulnerabilities, Republic of Moldova, sustainable development, European Union.

Rezumat. Scopul principal al acestei lucrări constă în evaluarea vulnerabilităților economice ale Republicii Moldova la nivel macro, precum și formularea unor propuneri de politici pentru dezvoltarea economică durabilă, ținând cont de parcursul european al țării noastre și de experiența relevantă a țărilor europene. Având la bază metoda de cercetare a comparațiilor, lucrarea subliniază diferențele dintre politicile Republicii Moldova și cele ale țărilor europene vecine, în special în ceea ce privește indicatorii stabilității economice în situații de criză. Lucrarea pune accentul pe analiza datelor dintre criza globală din 2009 și cea provocată de pandemia COVID-19 (2020), identificând vulnerabilitățile economice ale Republicii Moldova, precum politica fiscală prociclică, veniturile publice reduse, modelul economic bazat pe consum, investițiile scăzute, diminuarea forței de muncă și instabilitatea cursului valutar în crize. De asemenea, se evidențiază diferențele între politicile Republicii Moldova și cele ale țărilor europene vecine, precum Polonia și Bulgaria, în ceea ce privește indicatorii de stabilitate economică în situații de criză. Cercetările evidențiază o corelație strânsă între creșterea economică a Poloniei și a UE în perioada de preaderare. Lucrarea identifică domeniile-cheie pentru o dezvoltare economică durabilă: modernizarea structurii economice, politica fiscală anticiclică, creșterea veniturilor publice, eficientizarea serviciilor publice, creșterea investițiilor publice, dezvoltarea fondurilor private de pensii și promovarea educației financiare. Se pune întrebarea: „Ce ar trebui să conțină politicile naționale?” pentru a asigura o dezvoltare durabilă a economiei Republicii Moldova, având în vedere experiența noilor state-membre UE în implementarea sistemelor informatice moderne și digitalizarea administrației fiscale. Dacă aceste politici vor fi aplicate în primul deceniu după pandemia COVID-19, Republica Moldova poate trece de la un model economic bazat pe consum la unul sustenabil, axat pe investiții.

Cuvinte-cheie: Crize economice, vulnerabilități economice, Republica Moldova, dezvoltare durabilă, Uniunea Europeană.

INTRODUCERE

La ședința Consiliului European din 23 iunie 2022, liderii Uniunii Europene au acordat Republicii Moldova statutul de țară candidată, iar la începutul anului 2023 au fost inițiate negocierile pentru aderare. Prin eforturile de a obține statutul de membru al Uniunii Europene, Republica Moldova aspiră la beneficii politice, economice și sociale.

Beneficiile politice includ participarea la crearea unei Europe unite prin implicarea în instituțiile UE, ceea ce contribuie la stabilitatea democratică și la securitatea cetățenilor. Beneficiile economice vizează integrarea în piața unică a UE, cu libera circulație a bunurilor, serviciilor și capitalului, precum și accesul la fonduri structurale și atragerea de noi tehnologii și investiții, esențiale pentru infrastructură și sectorul energetic al țării. Beneficiile sociale oferă oportunitatea de a atinge standarde europene în domenii precum siguranța muncii, asistența medicală, educația și calitatea vieții, contribuind astfel la îmbunătățirea condițiilor de trai ale populației.

Pentru a sprijini acest proces de integrare europeană, Parlamentul Republicii Moldova a aprobat, la finele anului 2022, Strategia Națională de dezvoltare „Moldova Europeană 2030”. Acest document strategic oferă un cadru pentru politica guvernamentală a țării până în anul 2030. Conform viziunii strategice, obiectivul principal al inițiativei „Moldova Europeană 2030” este atingerea, cât mai rapid, a standardelor de trai specifice țărilor Uniunii Europene. Acest lucru se poate realiza printr-o creștere economică sustenabilă, europeanizarea instituțiilor statului, consolidarea democrației și a statului de drept, respectarea drepturilor omului, precum și prin alinierea Republicii Moldova la standardele și valorile europene esențiale pentru procesul de aderare [1].

Scopul principal al acestei lucrări constă în evaluarea vulnerabilităților economice ale Republicii Moldova la nivel macro, precum și formularea unor propuneri de politici pentru dezvoltarea economică durabilă, ținând cont de parcursul european al Republicii Moldova și bazându-se pe experiența relevantă a țărilor europene. Spre deosebire de analizele anterioare dedicate subiectului integrării europene, această lucrare va examina implementarea măsurilor necesare în unele state ale UE și va evidenția elementele politicilor naționale care pot conferi economiei Republicii Moldova o reziliență mai mare la crize recente, asigurându-i capacitatea de a preveni, pregăti, a face față și a recupera după șocuri.

Pe lângă partea introductivă, lucrarea conține trei secțiuni, inclusiv o scurtă trecere în revistă a provocărilor cel mai des invocate în literatura științifică în

perioada de aderare, cu care s-au confruntat țările din Europa Centrală și de Est. Apoi, sunt evidențiate repere metodologice și expuse analizei atât elementele de vulnerabilitate economică, cât și factorii care influențează negativ dezvoltarea economică durabilă în Republica Moldova. În cele din urmă, sunt formulate unele propuneri de politici pentru dezvoltarea economică durabilă. În acest context, se vor examina politicile și strategiile utilizate de unele state membre ale UE pentru creșterea rezilienței structurilor economice naționale și modul în care implementarea acestora în Republica Moldova poate contribui la stabilitatea economică, atât în timpul crizei, cât și după aceasta.

METODOLOGIA CERCETĂRII

Această lucrare reprezintă un studiu comparativ al politicilor macroeconomice implementate în Republica Moldova și în țările europene vecine, în special în situații de criză. Metoda de analiză comparativă a fost aleasă datorită avantajului său de a oferi o perspectivă mai amplă și de a detecta probleme care nu ar putea fi identificate prin studierea unui singur caz. În contextul deschiderii negocierilor de aderare a Republicii Moldova la Uniunea Europeană, experiența de succes a statelor europene vecine devine deosebit de relevantă. Această lucrare reprezintă, de asemenea, un studiu comparativ concis al celor mai relevanți indicatori macroeconomici ai Republicii Moldova și ai statelor europene vecine, evitând detaliile excesive și excepțiile. Analiza se bazează pe indicatorii de stabilitate economică în contexte de criză și abordează unele dintre cele mai acute probleme cu care se confruntă Republica Moldova.

PROVOCĂRILE ȚĂRILOR DIN EUROPA CENTRALĂ ȘI DE EST ÎN PROCESUL DE ADERARE LA UE: LECȚII PENTRU REPUBLICA MOLDOVA

Anii '90 au reprezentat o perioadă de transformări, când mai multe țări din Europa Centrală și de Est (ECE) au solicitat aderarea la UE, după anunțarea criteriilor de aderare în 1993. Ungaria și Polonia au aplicat în 1994, Statele Baltice, Bulgaria și România în 1995, iar Republica Cehă și Slovenia în 1996, urmate de Croația în 2003. Acest fapt a marcat o etapă nouă în relațiile dintre UE și statele din ECE, semnalând începutul unei perioade active de pregătire pentru aderare. Aplicarea pentru aderare implica conștientizarea subordonării politicilor de transformare la cerințele UE. Astfel, UE a devenit pentru aceste țări forța care definea strategia de dezvoltare, susținătorul financiar al reformelor și, în același timp, evaluatorul acestora.

Începând cu deschiderea negocierilor de aderare și până la intrarea în UE, țările din ECE au parcurs un drum semnificativ, care nu poate fi evaluat doar prin indicii macroeconomici. Structurile economice s-au schimbat, s-au creat instituții de piață, iar regimurile economice au fost liberalizate. Aceste țări s-au confruntat cu numeroase provocări în procesul de transformare. La începutul reformelor, ele au adoptat modele diferite de politică economică, în special în atragerea de investiții străine și privatizare, influențând astfel modelele lor de creștere economică, producție, export și specializare. Din experiența țărilor din ECE, care sunt acum membre ale UE, se pot desprinde lecții valoroase privind provocările apropierei economice către UE, utile pentru Moldova la începutul procesului de negociere.

3.1. Dificultățile negocierilor de aderare la UE: cazul României

Negocierile de aderare la Uniunea Europeană, așa cum subliniază negociatorul-șef al României, V. Pușcaș, sunt complexe din cauza asimetriei existente între UE și țările candidate. UE, cu puterea sa economică, are un avantaj semnificativ, iar procesul de negociere trebuie să fie benefic pentru ambele părți. În timp ce interesul UE constă în integrarea unui membru capabil să contribuie la procesul european, țările candidate își propun dezvoltarea economică și depășirea provocărilor legate de integrare, deși atingerea acestui scop poate fi uneori dificilă. În contextul negocierilor României pentru aderarea la UE, V. Pușcaș a evidențiat mai multe aspecte relevante. Astfel, el a menționat că România nu și-a subliniat suficient interesele și nevoile specifice în timpul negocierilor, cum ar fi necesitatea de a asigura politici care să protejeze grupurile vulnerabile și să stimuleze incluziunea socială. De asemenea, comparativ cu alte state membre, România a fost una dintre puținele țări care nu a pus un accent adecvat pe dezvoltarea rurală în cadrul Politicii Agricole Comune [2].

Deși beneficiile integrării României în UE sunt semnificative, acestea nu au fost întotdeauna valorificate pe deplin. Potrivit lui V. Pușcaș, în perioada post-aderare, România „nu a avut și nu a urmat o strategie de integrare europeană, nu a internalizat optim politicile europene de dezvoltare economică și socială, tratând afacerile europene mai degrabă ca pe o politică externă decât ca pe o politică internă a țării” [2, p. 19].

Problema acută care persistă până în prezent este dificultatea în absorbția fondurilor europene, caracterizată de birocrație excesivă, lipsa capacității administrative și deficiențele în implementarea proiectelor. Aceste obstacole compromit utilizarea eficientă a resurselor financiare disponibile, limitând astfel potențialul de dezvoltare al României.

3.2. Aplicarea necorespunzătoare a logicii economice – o piedică în calea creșterii economice

În urma analizei literaturii științifice pot fi depistate următoarele exemple care ilustrează modul în care aplicarea necorespunzătoare a logicii economice a avut un impact negativ asupra creșterii economice.

În România, după căderea regimului comunist, s-a produs privatizarea rapidă. Deși aceasta a fost necesară pentru tranziția la o economie de piață, privatizările au fost adesea însoțite de corupție și nepotism. Multe întreprinderi de stat au fost vândute sub valoarea de piață către investitori privați conectați politic, ceea ce a dus la pierderi economice și la stagnarea creșterii în anumite sectoare [3].

Polonia a implementat reforme economice semnificative în anii '90, inclusiv liberalizarea pieței muncii. Cu toate acestea, reformele au dus la o creștere a șomajului pe termen scurt și la condiții precare de muncă pentru anumite segmente ale populației. Impactul social al acestor reforme a fost uneori ignorat în favoarea unei logici economice stricte [4].

Guvernul ungar a implementat politici fiscale de austeritate pentru a reduce deficitul bugetar, începând din anul 2010, soldat cu tăieri în cheltuielile pentru sănătate și educație. Aceste măsuri au redus în cele din urmă capitalul uman, afectând creșterea pe termen lung a economiei [5].

Cehia a experimentat o creștere economică rapidă după integrarea în Uniunea Europeană, dar corupția endemică în rândul clasei politice a dus la o gestionare slabă a fondurilor publice. Aceasta a împiedicat utilizarea eficientă a resurselor disponibile pentru a sprijini creșterea economică și dezvoltarea infrastructurii [6].

În Bulgaria, atragerea de investiții străine directe a fost uneori realizată prin politici fiscale favorabile, cum ar fi impozite reduse pentru companiile străine, fără a se ține cont de necesitatea de a dezvolta capacități interne și de a investi în educația forței de muncă [7].

Din cele expuse, rezultă că deciziile economice și politicile adoptate nu ar trebui să se bazeze pe o aplicare inadecvată a logicii economice sau pe o interpretare superficială a principiilor economice. Este esențial să nu se utilizeze modele economice care au demonstrat eficiență în alte contexte sau țări, fără a considera particularitățile unice ale unei economii în tranziție. Astfel de măsuri pot avea consecințe devastatoare asupra populației și pot afecta negativ capacitatea de creștere a economiei.

3.3. Erorile politicii economice în contextul indicilor de deviație a cursurilor de schimb

Conform celebrului economist croat V. Dragomir, unele greșeli în politica economică au fost comise de către țara sa la începutul procesului de aderare. În loc să

fie adoptat un model economic axat pe dezvoltarea producției și extinderea exporturilor, nivelul stabilit greșit al cursului de schimb valutar a orientat economia către comerț și expansiunea importurilor. Toate măsurile de politică economică au fost predominant orientate către stabilitatea prețurilor și nivelul greșit al cursului de schimb valutar, în timp ce alte aspecte importante au fost neglijate. În aceste condiții economice, în loc de restructurarea întreprinderilor, s-a înregistrat distrugerea, suprimarea și chiar dispariția acestora, ceea ce a cauzat falimentarea în masă și la o creștere constantă a numărului de șomeri. Într-un astfel de context, Croația și-a pierdut atractivitatea pentru investițiile străine directe, rezultând o competitivitate economică scăzută [8, p. 252].

Din exemplul prezentat pot fi deduse câteva concluzii: un model economic axat pe comerțul extern și importuri, în detrimentul dezvoltării producției interne, poate conduce la un dezechilibru economic sever. Cursul de schimb joacă un rol crucial în acest context, iar o apreciere necorespunzătoare a monedei naționale poate dezavantaja producătorii interni, făcându-i mai puțin competitivi în fața importurilor. Falimentele masive și distrugerea întreprinderilor sunt efecte directe ale acestei politici, subliniind necesitatea unor măsuri care să sprijine restructurarea și dezvoltarea sectorului industrial. În plus, rata mare a șomajului și atragerea insuficientă a investițiilor străine directe sunt semne că economia nu reușește să se adapteze la cerințele pieței globale.

Indicele deviației cursului de schimb crește pe măsură ce diferența de dezvoltare între două țări devine mai mare, în special între o țară în dezvoltare și una cu o monedă puternică (USD sau EUR). Țările mai puțin dezvoltate, în special cele mici, trebuie să gestioneze politica unei monede apreciate. Această apreciere urmează să asigure două lucruri: să stimuleze competitivitatea externă, astfel încât întreprinderile interne să se restructureze și să devină mai eficiente; să evite falimentele masive ale întreprinderilor naționale cauzate de o competitivitate externă prea puternică. Este important să existe un echilibru între productivitatea muncii externe și cea internă. Dacă se pune prea mult accent pe diferențele de productivitate, nu se simte presiunea necesară pentru restructurare. Aceasta poate duce la stagnare și la lipsa de inovație. Dacă aceste diferențe sunt subestimate, moneda se va aprecia prea mult, ceea ce va afecta negativ economia națională.

3.4. Politica Agrară Comună: cazul Poloniei

Politica agrară comună (PAC) a fost una dintre cele mai acute probleme pentru Polonia în perioada de integrare în Uniunea Europeană. În timp ce majoritatea capitolelor negocierilor s-au încheiat, discuțiile refe-

ritoare la susținerea agriculturii erau în continuare în desfășurare. Intensitatea acestor discuții este evidențiată de faptul că Polonia a refuzat să finalizeze negocierile, în condițiile în care UE nu găsea suplimentar 2 miliarde de euro pentru statele candidate ca să rezolve problemele celor mai defavorizate regiuni. Din motive obiective, aceste fonduri ar fi trebuit să fie, în mare parte, destinate susținerii agriculturii poloneze [9].

Câteva aspecte-cheie referitoare la provocările specifice legate de PAC pentru Polonia includ următoarele. Integrarea în PAC a pus presiune asupra fermierilor polonezi, care trebuiau să facă față concurenței din alte state membre, unde agricultura era mai bine dezvoltată și mai eficientă. În plus, cerințele stricte de calitate și siguranță alimentară impuse de UE au necesitat adaptări semnificative din partea fermierilor polonezi, care adesea nu dispuneau de resursele necesare pentru a face aceste schimbări. [10]. Aceste aspecte au transformat PAC într-o problemă centrală în procesul de integrare a Poloniei în UE, influențând atât sectorul agricol, cât și dezvoltarea socio-economică a țării.

3.5. Relația dintre democrație și dezvoltarea economică a țărilor aderante

Conform teoriei economice, libertățile economice de bază, cum ar fi piețele libere și intervențiile guvernamentale limitate, sunt intercorelate cu democrația. Analiza literaturii economice demonstrează că efectele democrației asupra creșterii economice nu întotdeauna sunt directe [11, pp. 182-183; 12, pp. 189-190; 13]. Astfel, în lumea contemporană există și modele autoritare care au contribuit la dezvoltarea economică a țărilor, cum este exemplul Turciei. Totuși, dacă analizăm țările aderante sub aspectul vitezei procesului de tranziție și al dezvoltării societăților democratice, putem constata că democrația promovează creșterea economică și prosperitatea. Aceasta se manifestă în contextul construirii de către țările în proces de aderare la UE a unui sistem foarte similar cu cel din UE. Literatura economică subliniază că, în astfel de cazuri, democrația are un efect asupra creșterii economice pe termen lung [11, p. 187]. Experiența țărilor aderante arată, de asemenea, că regulile și reglementările interne ale UE, adoptate și implementate corespunzător, favorizează investițiile străine, deoarece investitorii găsesc un set de reglementări similar cu cele ale UE.

Totalizând discuțiile din literatura științifică, evidențiem rezultatele cercetărilor laureaților Premiului Nobel pentru economie din anul 2019, Abhijit Banerjee și Esther Duflo, care au formulat concluzii aplicabile în contextul țărilor din ECE. Bazându-se pe cercetări recente în domeniul economiei, aceștia au demonstrat că nu există o rețetă universal valabilă pentru a asigura creșterea economică în țările în tranziție. În plus, auto-

rii subliniază că nu există principii generale aplicabile tuturor contextelor și că fiecare exemplu de creștere economică este distinct. Totodată, se conturează clar aspectele de evitat: hiperinflația, cursurile de schimb fixe extrem de supraevaluate, regimurile comuniste de tip sovietic și exproprierea proprietății private [14, pp. 232-234].

4. VULNERABILITĂȚILE ECONOMICE ALE REPUBLICII MOLDOVA

Vulnerabilitatea economică este percepută ca o situație explozibilă în economie, apărută în urma unor șocuri externe generate de deschiderea acesteia, iar Republica Moldova exemplifică această realitate fiind recent afectată de o serie de crize. Țara se află în proces de recuperare după pandemia de COVID-19 și se confruntă cu diverse provocări, precum criza energetică, creșterea rapidă a prețurilor și, mai recent, criza de securitate cauzată de războiul Federației Ruse împotriva Ucrainei.

Șocul, prin definiție, semnifică o modificare a mediului extern, care pune sub semnul întrebării funcționarea economiei. Când frânarea, provizorie sau permanentă, a mecanismului funcționării economiei este considerabilă, aceste devieri determină ca economia să fie vulnerabilă vizavi de atare fenomene. Pe de altă parte, dezvoltarea economică durabilă este definită ca o politică impusă atât să anihileze sau să atenueze consecințele crizei, cât și să diminueze posibilitatea apariției unor crize similare în viitor. În multe cazuri, această vulnerabilitate este evidentă și poate fi ușor depistată. De exemplu, economiile mici, cu randament scăzut (sau slab dezvoltate) și dependente excesiv de asistența externă, sunt calificate vulnerabile [15].

Totodată, în literatura științifică se face o distincție între vulnerabilitățile structurale care rezultă din factori în afară de voința politică actuală a țării și vulnerabilitățile determinate de politici rezultate din alegerile

recente. Atâta timp cât vulnerabilitatea nu este rezultatul politicilor actuale sau recente și se bazează pe factori și caracteristici persistente, ea este considerată ca una „structurală” [16].

Economia Republicii Moldova se confruntă cu niște vulnerabilități structurale, unele dintre care vor fi examinate mai jos.

4.1. Politica fiscală prociclică

Din punct de vedere macroeconomic, o metodă de protecție deosebit de eficientă contra oricărei crize este excedentul fiscal, format înainte de criză. Mijloacele excedentului pot fi utilizate în timpul crizei pentru a stabiliza cererea în economie prin creșterea cheltuielilor publice și a salariilor, evitând necesitatea majorării taxelor pentru mărirea veniturilor la buget. Ca instrumente de bază, în perioada recesiunii economice, în scopul stabilizării, statul poate utiliza pârghiile monetare și fiscale, precum și redistribuirea veniturilor în favoarea persoanelor cu venituri mai mici. Dacă aceste mijloace sunt pregătite din timp, necesitatea de a economisi, în perioadă de criză și după, se va micșora. Toate aceste măsuri sunt în concordanță cu politica fiscală anticiclică a statului și contribuie la reducerea amplitudinii fluctuațiilor economice, generând o creștere economică relativ constantă a PIB-ului și creând un mediu de afaceri mai predictibil și mai stabil în fața crizelor economice. Pe de altă parte, politica fiscală prociclică intensifică fluctuațiile economice, iar mediul de afaceri și populația trec de la o extremă pozitivă (consolidare foarte mare în timpul unei perioade de creștere) la una negativă (contracție bruscă în timpul unei recesiuni).

Diferențele dintre cele două politici fiscale, precum și efectele diferite generate de acestea pentru economie sunt discutate mai jos.

Analiza fluctuațiilor PIB-ului real indică faptul că Republica Moldova a avut o amplitudine a fluctuațiilor economice mult mai mare decât Polonia și UE în general, precum și contracții severe în timpul recesiunii, în special în primii ani ai independenței (Figura 1).

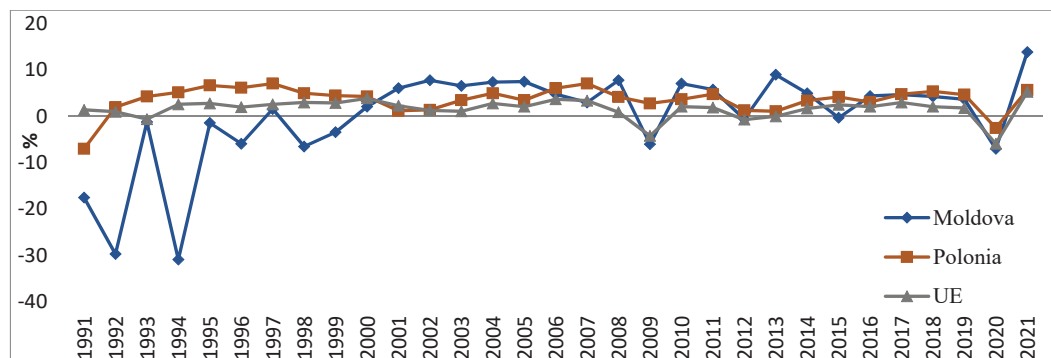

Figura 1. PIB real (variațiile procentuale anuale).

Sursa: Elaborat de autor în baza datelor furnizate de Fondul Monetar Internațional și Biroul Național de Statistică.

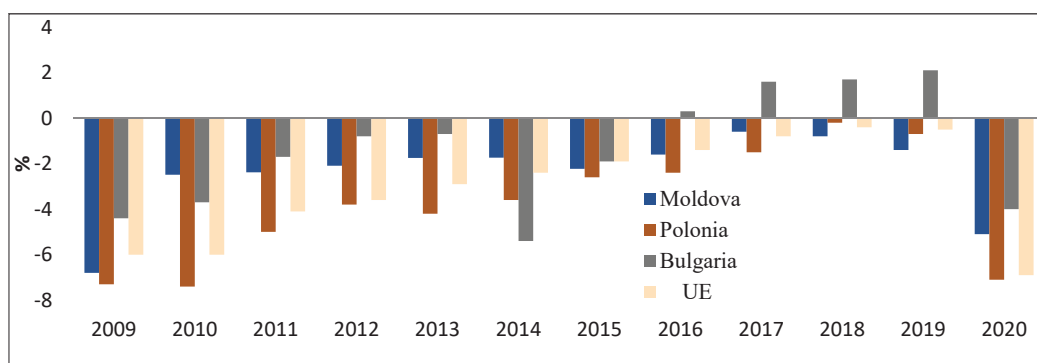

Figura 2. Deficit/excedent fiscal (ca % din PIB).

Sursa: Elaborat de autor în baza datelor Eurostat și Ministerului Finanțelor al Republicii Moldova.

Creșterea economică a Republicii Moldova a fost întreruptă de opt ori în ultimii 30 de ani, urmată de perioade în care economia își recapătă ritmul de creștere. În comparație, creșterea economică a Poloniei s-a oprit doar de două ori (în anul 1992 și 2020). PIB-ul Poloniei a crescut cu 2,8 % și în anul crizei mondiale precedente – 2009. Se observă, de asemenea, că în majoritatea anilor amplitudinea fluctuațiilor creșterii economice a Poloniei este în intervalul 1-4% pe an, în perioada 2008–2021. Din analiza datelor reiese, de asemenea, o corelație strânsă între creșterea economică a Poloniei și a UE, care se atestă și în perioada de preaderare la UE (înainte de 2004) și mai ales după aderarea la UE, precum și la spațiul Schengen în 2007.

Analiza datelor relevă că Republica Moldova a avut o creștere semnificativ mai mare a PIB-ului real decât Polonia în 12 ani din ultimii 30 de ani, în special în anii care au urmat recesiunilor severe. Totuși, Polonia a atins o creștere cumulată a PIB-ului real de 112,8% începând din anul 1991 încoace, în timp ce Republica Moldova a înregistrat o creștere cumulată a PIB-ului de numai de 1,2% de la independență, în special datorită recesiunilor în primii ani ai independenței. De asemenea, în perioada dintre ultimele crizele 2009–2020, economia Poloniei a crescut mai rapid în termeni reali, atingând o creștere cumulată de 36,8% (rata anuală de creștere de 3,1%) în raport cu cea a Moldovei de 30,1% (rata anuală de creștere de 2,5%).

Corelația dintre etapele ciclului economic și politica fiscală în unele țări UE și Republica Moldova este evidențiată în Figura 2.

Din analiza datelor reiese că Polonia practică politica consolidării fiscale în perioada de creștere economică. Chiar și în anul de criză mondială 2009 majorarea deficitului fiscal până la 7,3% din PIB a fost însoțită de creșterea economică în Polonia. Se observă tendința reducerii treptate a deficitului fiscal în patru ani anteriori crizei anului 2020, care în anul precedent crizei (2019) a atins 0,7 % din PIB. Analiza datelor indică, de asemenea, acumularea excedentelor fiscale în pe-

rioada 2016–2019 în Bulgaria, în timp ce creșterea PIB-ului real a variat de la 3 la 4%. În perioada respectivă ritmuri similare de creștere a PIB-ului au fost atinse și în Republica Moldova. În timp ce în Republica Moldova creșterea economică din ultimii ani a fost însoțită de majorarea deficitului fiscal, în cazul Bulgariei se atestă o tendință opusă. Astfel, în Republica Moldova, în anul care precede criza din 2019, s-a atins deficitul fiscal maxim din ultimii trei ani, iar în Bulgaria, excedentul fiscal maxim. Politica de consolidare fiscală în Polonia, precum și de înregistrare a unor excedente fiscale, adică a veniturilor superioare cheltuielilor publice în Bulgaria, practicate în perioada de expansiune economică, permite acumularea unui spațiu fiscal de intervenție pentru stimularea economiei în perioada recesiunii.

La rândul său, în Republica Moldova, deficitele fiscale însoțesc etapele de creștere economică, ceea ce reduce considerabil capacitatea statului de a stimula relansarea sectorului real al economiei în perioada recesiunii. În acest caz, economia nu poate fi relansată decât prin consum alimentat de stimulente sociale pe termen scurt, inclusiv creșterea salariilor în sectorul public, majorarea pensiilor, ceea ce se atestă în cazul Republicii Moldova. În anul 2020 deficitul fiscal în Republica Moldova a explodat, atingând un maxim al ultimilor zece ani, de 5,1% din PIB. Analiza măsurilor de stabilizare a economiei în perioada de criză în capitolul precedent indică menținerea deficitului fiscal la nivel înalt pentru perioada următoare, impunând finanțarea acestuia în baza asistenței din partea FMI și altor parteneri externi.

4.2. Veniturile publice reduse

Deși ultimii patru ani înainte de criza economică (2016–2019) au atins o creștere economică cumulată de peste 17%, veniturile anuale ale bugetului public au rămas aproape la același nivel scăzut, depășind puțin peste 30% din PIB în anii 2019 și 2020 (Figura 3).

Analiza veniturilor publice acumulate în ultimii ani arată, de asemenea, diferențe foarte mari între Republica Moldova și țările UE, situând Republica Mol-

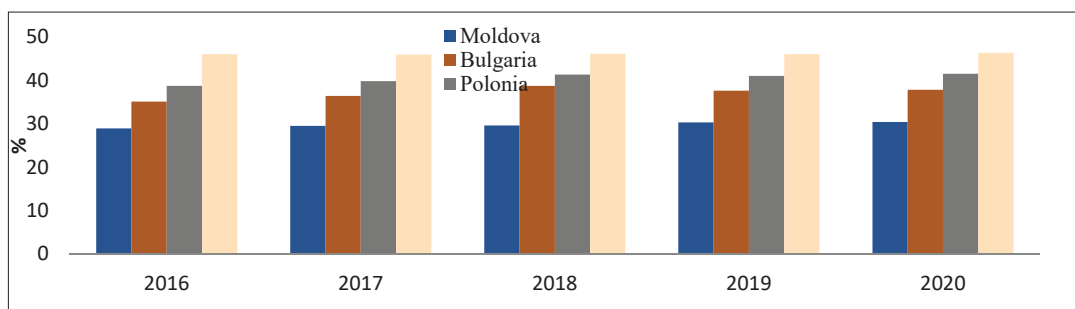

Figura 3. Veniturile publice (% în PIB).

Sursa: Elaborat de autor în baza datelor Eurostat, Ministerului Finanțelor al Republicii Moldova și Biroului Național de Statistică.

dova cu 16 puncte procentuale sub media țărilor UE (46,3%) în anul 2020. Diferențele sunt atestate chiar și prin comparația Republicii Moldova cu unele țări din cadrul UE selectate pentru analiză. Astfel, cu privire la veniturile publice exprimate ca procent în PIB, Republica Moldova s-a aflat cu peste 7 puncte procentuale mai jos decât Bulgaria și peste 11 decât Polonia în anul 2020. Spre deosebire de Republica Moldova, se observă, de asemenea, o consolidare ușoară a veniturilor publice în ultimii doi ani în Bulgaria și Polonia în comparație cu anii 2016–2017.

Impozitele și taxele au constituit 63,6% din toate veniturile publice în anul 2020 în Republica Moldova. Analiza datelor demonstrează ineficiența administrației fiscale în utilizarea potențialului de creștere economică, care poate fi explicată prin nivelul ridicat de evaziune fiscală și economia subterană.

4.3 Modelul economic bazat pe consum

În Republica Moldova în ultimii ani creșterea economică a fost stimulată de majorarea consumului prin creșterea salariilor, în special în sectorul bugetar, a pensiilor și mijloacelor bănești, parvenite de peste hotare. În perioada 2018–2020, transferurile brute de mijloace bănești din străinătate efectuate în favoarea persoanelor fizice, exprimate ca pondere în PIB¹, au însumat o cifră considerabilă – aproximativ 11%.

Acest model de dezvoltare economică este destul de fragil, nu doar din punctul de vedere că în cele două luni de „shutdown”, în martie și aprilie anul 2020, remitențele au scăzut cu 10% și, respectiv, 12,5%² față de această perioadă a anului trecut. În anul 2021 ritmul de creștere a remitențelor a fost restabilit la nivelul de 8%, ceea ce este în concordanță cu nivelul anului (2018) anterior crizei.

Putem determina următoarele implicații nefavorabile ale acestui model care vor crește vulnerabilitatea economiei în fața fluctuațiilor ciclului economic.

¹ Prețuri curente, exprimate în lei.

² Calculele au fost efectuate în baza datelor Băncii Naționale a Moldovei.

Teoria economică stabilește că investițiile pe termen mediu trebuie să genereze la prima etapă creșterea productivității, ulterior, a salariilor și consumului. Această concluzie are la bază legile economice fundamentale privind declanșarea spiralei inflaționiste, care constă în alimentarea inflației din cauza creșterii salariilor peste dinamica productivității [17]. În Republica Moldova, cheltuielile de personal în sectorul public, ca pondere în venituri publice, constituie 25% și 26%³ în anii 2021 și, respectiv, 2022, ceea ce denotă un nivel ridicat în comparație cu media UE de 20,5%⁴ (2020) [18]. Analiza arată capacitatea redusă a veniturilor publice, care cresc mult mai lent decât salariile și pensiile, de a susține aceste cheltuieli. Mai mult, acest model a fost alimentat de creșterea cererii la credite de consum în ultima perioadă. În plus, deși creșterea salariilor în sectorul public din Republica Moldova a fost asigurată de unele reforme structurale din ultimii ani, acestea n-au sporit eficiența serviciilor publice. Continuarea practicii respective în următorii ani va adânci deficitul fiscal.

4.4 Investițiile scăzute în economia națională

Implementarea modelului economic bazat pe consum a trecut investițiile în economia națională în plan secundar. Republica Moldova alocă cele mai puține resurse pentru investițiile publice raportate la PIB (1% în 2020) în comparație cu țările UE (3,29%) (Figura 4).

Analiza datelor arată, de asemenea, o creștere treptată a investițiilor publice în ultimii ani în țările UE, în special în Croația (5,63% în anul 2020) și Ungaria (6,42%), în comparație cu anii 2016–2017, ceea ce demonstrează caracterul lor anticiclic. Spre deosebire de țările UE, în Republica Moldova, investițiile publice, exprimate ca pondere în PIB, au rămas practic la același nivel scăzut în perioada 2019–2020. Deși se

³ Calculele sunt efectuate de autor în baza estimărilor de majorare a salariilor angajaților din sectorul bugetar, prevăzute în Legea bugetului de stat pentru anul 2022.

⁴ Calculele includ 22 de țări UE cu date disponibile, care fac parte de Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică.

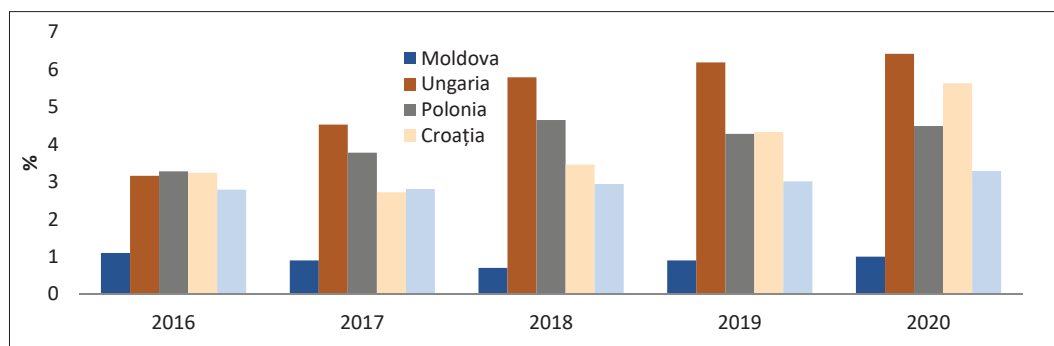

Figura 4. Investițiile capitale publice (% în PIB).

Sursă: Elaborat de autor în baza datelor Eurostat și Ministerului Finanțelor al Republicii Moldova.

preconizează că acest indicator va crește ușor până la 1,2% în următorii ani [19], decalajul față de țările europene vecine va fi menținut și în continuare.

Evaluarea executării *Cadrului Bugetar pentru Termen Mediu* pentru anii analizați demonstrează planificarea investițiilor publice la un nivel superior executării acestora. Elemente prociclice în economia națională, cum ar fi fluctuațiile creșterii economice asociate constrângerilor financiare, precum și următoarele deficiențe în managementul investițiilor publice: lipsa unor priorități clar definite de investiții publice, proceduri slabe de evaluare și aprobare a proiectelor, un portofoliu nesatisfăcător de proiecte în derulare, sunt principalele motive ale eșecului investițiilor publice la nivelul planificat, identificate aproape anual în ultimii ani [20-23]. Ținând cont că cea mai semnificativă cotă-parte a investițiilor este acoperită din contul proiectelor finanțate din surse externe, Republica Moldova pierde în fiecare an oportunități imense de investiții în infrastructură și în alte domenii economice importante care s-au orientat către alte țări.

4.5 Scăderea forței de muncă

În anul 2024, populația economic activă (formată din persoanele ocupate și șomeri) din Republica Moldova a scăzut aproape la jumătate față de anul 1995, de la 1.696.000 de persoane la 865.200, conform datelor pentru trimestrul 2 ale Biroului Național de Statistică. În același timp, scăderea forței de muncă este însoțită de o îmbătrânire activă a populației: numărul persoanelor în vârstă de 60 de ani și peste la 100 de locuitori a crescut de la 17,5 în 2014 la 23,8 în 2023. De asemenea, în ultimii ani a crescut raportul dintre numărul persoanelor în vârstă inapte de muncă (copii și pensionari) și 100 de persoane în vârstă aptă de muncă, de la 60,6 în 2014 la 72, calculat la începutul anului 2024. Din cauza emigrației populației, lipsa forței de muncă calificate și adaptate la cerințele pieței muncii a devenit o problemă stringentă care limitează potențialul de creștere economică din Republica Moldova. Constrângerile pieței muncii alimentează presi-

unile asupra sistemului de pensii, care poate funcționa eficient doar în condițiile când populația economic activă (plătitori de contribuții sociale) depășește cu mult pe cea care beneficiază de pensii.

4.5 Instabilitatea cursului valutar în situații de criză

Monitorizarea și guvernarea slabă a sectorului bancar au generat criză și panică pe piața valutară în Republica Moldova la începutul anului 2015. În doar o săptămână (13-20 februarie 2015), rezervele valutare, utilizate de Banca Națională a Moldovei pentru intervențiile pe piața valutară s-au diminuat cu peste 51 de milioane de dolari. Mai mult decât atât, deprecierea bruscă a leului față de valutele principale a fost însoțită de stabilirea unui curs speculativ, când diferența între ratele de cumpărare și vânzare a dolarului SUA și euro a fost de 3 lei. În plus, peste o săptămână, procesul invers de consolidare a leului iarăși a fost însoțit de stabilirea cursului nominalizat speculativ [24]. Războiul din Ucraina, declanșat pe 24 februarie 2022, a avut un impact similar asupra pieței valutare a Republicii Moldova. Mai bine de 3 săptămâni, pe piața valutară a existat o panică alimentată de populație, care s-a manifestat prin deprecierea leului față de euro și dolarul S.U.A și a fost însoțită de stabilirea unui curs de schimb speculativ între cursul de cumpărare și cel de vânzare, de data aceasta în jur de 1 leu, anume la casele de schimb. Conform guvernatorului Băncii Naționale, „în perioada 24 februarie – 18 martie, deficitul de valută s-a adâncit de 6,5 ori față de deficitul înregistrat timp de 23 de zile până la invazia Rusiei în Ucraina” [25]. În perioada respectivă, rezervele valutare utilizate de BNM pentru intervențiile pe piața valutară s-au micșorat cu 346 milioane de dolari. De asemenea, s-a produs o retragere a depozitelor în lei către persoane fizice și transferarea mijloacelor bănești în valută străină.

În consecință, instabilitatea cursului valutar a avut un efect suplimentar asupra creșterii inflației în Republica Moldova. Prin urmare, constatăm aceleași greșeli de la o criză la alta, repetate de la o generație la alta.

5. POLITICILE PENTRU O DEZVOLTARE ECONOMICĂ DURABILĂ

Analiza datelor din capitolul anterior arată nu numai discrepanțele majore în raport cu statele europene din vecinătate, dar și efectele economice negative acumulate în ultimele trei decenii. Pentru accelerarea dezvoltării țării sunt necesare politici sustenabile pe termen mediu și lung, ale căror efecte pozitive să depășească ciclul electoral și generația actuală. Domeniile politicilor, grație cărora se creează o amplificare economică de lungă durată, ar urma să se înscrie în strategia europeană cu privire la dezvoltarea economiei în serviciul cetățenilor [26], atât în virtutea alegerii europene a țării, cât și datorită faptului că modelul unic european de economie socială de piață constituie o bază a dezvoltării economice durabile. În continuare, vom elucida politicile de bază pentru Republica Moldova, a căror implementare ar contribui la o dezvoltare economică durabilă a țării.

5.1 Modernizarea structurii sectoriale a economiei

În economia de piață există concomitent atât sectoare prociclice, cât și nonciclice. În acest context, există unele ramuri ale economiei mai puțin predispuse ciclurilor economice, chiar și în condițiile crizei.

În caz de recesiune, sunt afectate, mai întâi de toate, industriile care absorb o cantitate mare de capital, producătoare de bunuri de consum de lungă durată (în special, construcții). Astfel, o analiză a depășirii crizelor economice din trecut ne arată că cererea de forță de muncă în sectorul construcțiilor este cu 70% mai sensibilă la recesiunile-creșterile activității de afaceri, iar cel al bunurilor de lungă durată – cu 40%, comparativ cu media pentru toate sectoarele [27, pp. 53-54]. Industriile producătoare de bunuri de consum de scurtă durată reacționează mai slab în caz de declin, fapt ce se explică prin elasticitatea scăzută a cererii la produsele în cauză. În această ordine de idei, extinderea categoriei bunurilor de consum de scurtă durată va antrena o reducere a fluctuațiilor ciclice. Totodată, cererea la produsele alimentare și vestimentare crește mai lent decât la alte produse. Din această cauză, dezvoltarea sectoarelor nominalizate corelează puțin cu creșterea economică. Aceeași analiză a depășirii crizelor în trecut confirmă faptul că extinderea sectoarelor de prestare a serviciilor, precum sectorul tehnologiilor informaționale și cel al comunicațiilor, face economia mai rezistentă la crize. Sectorul dat, în raport cu alte sectoare ale economiei Republicii Moldova, este mai puțin afectat de crize economice, precum și de criza COVID-19, permițând lucrul la distanță. Aceasta, la rândul său, contribuie la atenuarea prociclicității în economia națională.

5.2 Politica fiscală anticiclică

Republica Moldova se confruntă cu problema fondurilor publice limitate din cauza deficitelor fiscale prociclice acumulate. Experiența țărilor-membre UE din ultimele extinderi arată avantajele politicilor bugetare anticiclice privind acumularea unor excedente (venituri superioare cheltuielilor publice) în perioada de creștere economică și deficite în perioada de recesiune, comparativ cu cele prociclice sau neutre. Ea urmează să fie însoțită de politica anticiclică a salariilor prin limitarea creșterii acestora în timpul boom-urilor și majorarea salariilor și altor cheltuieli publice în timp de recesiune economică.

Politicile anticiclice asigură stabilitatea dezvoltării economice prin evitarea fluctuațiilor economice foarte mari, a trecerilor de la o extremă pozitivă (consolidare foarte mare în timpul unei perioade de creștere) la una negativă (contractie bruscă în timpul unei recesiuni). În acest context, implementarea politicii fiscale anticiclice contribuie la dezvoltarea mediului de afaceri, precum și stimulează proiectele de investiții pe termen lung.

5.3 Creșterea veniturilor publice

Lipsa fondurilor necesare pentru inițierea politicilor de dezvoltare a economiei Republicii Moldova se anunță în fiecare an în exercițiul de actualizare a strategiilor sectoriale de cheltuieli pe termen mediu. Studiul realizat de M. Blyth trasează originile austerității în întreaga lume până la începutul anilor 2010 și vine cu argumente că aceasta nu a funcționat niciodată și continuă să blocheze economii care ar putea să crească în alte condiții [28]. Problema Moldovei constă în ineficiența administrației fiscale și evaziunea fiscală ridicată. Resursele bugetare limitate sunt folosite pentru creșterea salariilor în sectorul bugetar și a pensiilor, alimentând un model economic bazat pe consum. În acest context, politici eficiente de combatere a economiei subterane ar putea genera venituri suplimentare la buget. Experiența Bulgariei în reformele fiscale prin digitalizare ilustrează un exemplu util, permițând verificarea facturilor și identificarea tranzacțiilor dubioase, inclusiv a companiilor fictive. Rezultatul acestei reforme a fost o creștere a ponderii veniturilor publice, exprimată ca procent din PIB, la 38% până în anul 2020 (față de 30% în cazul Republicii Moldova).

De asemenea, un exemplu pozitiv este reforma administrației fiscale din Polonia în 2015. Ea s-a întemeiat pe introducerea unor instrumente inovatoare de analiză, bazate pe tehnologiile informaționale, digitalizarea rapoartelor, care au făcut posibilă identificarea tranzacțiilor fictive și a fraudei fiscale. Mai mult decât atât, a fost modificată legislația în materie penală prin „creșterea drastică a pedepselor pentru emiterea

și folosirea de facturi false (pedepse între 5 ani și maximum 25 de ani de închisoare pentru fraude de TVA ce depășesc 10 milioane de zloti)” [29, pp. 309-310].

Republica Moldova în următorii ani ar trebui să aibă ca obiectiv majorarea ponderii veniturilor publice ca procent din PIB cu cel puțin 5 puncte procentuale pe baza lansării unor reforme similare.

5.4. Eficientizarea serviciilor publice

În Republica Moldova, cheltuielile de personal în sectorul bugetar, ca pondere în veniturile publice, sunt la un nivel înalt comparativ cu media UE, însă mărimea salariilor a fost o problemă constantă în ultimii ani. Este necesară eficientizarea serviciilor publice și corelarea salariilor cu performanța angajaților.

În primul rând, digitalizarea treptată a serviciilor publice ar putea reduce dimensiunea administrației publice. Estonia a implementat cu succes o reformă similară, reducând prezența fizică a cetățenilor în instituțiile publice prin oferirea majorității serviciilor online, inclusiv plata taxelor, crearea de noi întreprinderi în mai puțin de o oră, recepționarea de rețete digitale de către pacienți etc. Se face un schimb de date despre cetățeni eficient între autorități, facilitând astfel accesul la servicii [29, p. 312].

În al doilea rând, este necesar să se introducă un sistem de salarizare în serviciul public bazat pe criterii de performanță. Deși angajații din sectorul public sunt evaluați periodic, corelarea performanțelor cu salariile a fost slabă, influențând în principal volumul premiilor trimestriale și anuale. Este esențial să se reducă caracterul protectiv al legislației existente în privința disponibilizării angajaților care nu ating obiectivele stabilite. În plus, deciziile privind majorarea alocațiilor bugetare pentru ministere ar trebui să se bazeze pe creșterea performanței și pe rezultatele anuale obținute de acestea.

5.5. Creșterea investițiilor publice

Republica Moldova nu va recupera decalajul de dezvoltare față de țările europene vecine dacă investițiile publice se vor menține la nivelul de 1% din PIB. Cel puțin o parte dintre veniturile publice, care pot fi obținute ca urmare a implementării reformelor discutate mai sus, pot fi îndreptate către investiții publice: modernizarea și rețehnologizarea infrastructurii de transport, a sistemului de sănătate, a instituțiilor educaționale din toate treptele etc.

5.6. Dezvoltarea și asigurarea funcționalității fondurilor private de pensii

În ultimele decenii, majoritatea țărilor dezvoltate, inclusiv cele din Uniunea Europeană, se confruntă cu provocarea sistemică a îmbătrânirii populației, iar Republica Moldova nu constituie o excepție. Ca răspuns la aceste tendințe demografice, numeroase

state au implementat reforme ale sistemelor de pensii, care includ majorarea treptată a vârstei de pensionare, reducerea beneficiilor pentru anumite categorii de pensionari și introducerea pensiilor private în paralel cu cele publice.

Dacă primele măsuri dintre cele menționate sunt în curs de implementare în Republica Moldova, dezvoltarea fondurilor private de pensii prezintă o provocare. Deși guvernul a recunoscut importanța fondurilor de pensii nestatale încă din perioada de după independență, adoptarea legislației relevante în 1999, urmată de opt modificări legislative, nu a condus la constituirea unor fonduri private operaționale. Comisia Națională a Pieței Financiare (CNPF) a autorizat trei fonduri de pensii private, dar acestea nu au reușit să atragă populația sau colectivele de muncă pentru a începe să funcționeze.

La 18 iunie 2021 a intrat în vigoare Legea nr. 198 privind fondurile de pensii facultative, care introduce un nou mecanism cu prevederi atractive, precum scutirea veniturilor generate de aceste fonduri de la impozitare, deși plățile efectuate se includ în venitul brut al beneficiarului. Totuși, nivelul scăzut de educație financiară din Republica Moldova îngreunează dezvoltarea fondurilor private de pensii. Astfel, se impune o campanie de informare asupra necesității acestor fonduri, având în vedere presiunea asupra sistemului public de pensii, generată de scăderea numărului de contribuabili și creșterea numărului de pensionari.

Alternativa de a nu implementa fonduri private de pensii poate conduce la creșterea vârstei de pensionare, stagnarea cuantumului pensiilor și majorarea contribuțiilor sociale. Avantajele sistemului facultativ includ asigurarea unui nivel decent de pensii în viitor prin acumularea și investirea contribuțiilor, contribuind totodată la dezvoltarea pieței de capital. O reformă similară în România, inițiată în 2007, a dus la formarea unor fonduri de pensii private care au devenit principalii investitori instituționali, deținând 20% din titlurile de stat și asigurând aproape 20% din lichiditatea pieței locale de capital [29, p. 349].

5.7. Elaborarea și implementarea politicii publice în domeniul educației financiare

Criza financiară globală din primul deceniu al secolului al XXI-lea a accentuat necesitatea educației financiare în rândul societății. Aceasta este acum recunoscută ca o abilitate esențială pentru stabilitatea și dezvoltarea economică.

Odată cu evoluția societății moderne, importanța educației financiare devine tot mai evidentă, deoarece populația trebuie să participe activ în gestionarea fluxurilor financiare pe o piață complexă. Astfel, viața cotidiană nu poate fi imaginată fără abilități financiare

adecvate. Autoritățile publice și organizațiile neguvernamentale implementează măsuri de educație financiară, Ministerul Finanțelor se ocupă de educația financiară în domeniul bugetar-fiscal, publicând bugete pentru cetățeni, iar Banca Națională promovează planificarea și economisirea. Fundația „OK” dezvoltă cultura financiară prin programe speciale, iar Expert-Grup, în parteneriat cu Banca Națională, desfășoară proiectul „Învăță! Dă sens banilor” pe o durată de trei ani.

Totodată, cum a fost demonstrat și menționat mai sus, nivelul de educație financiară a populației din Republica Moldova rămâne foarte scăzut. În cadrul modelului economic bazat pe consum, dezvoltat în Republica Moldova, mijloacele bănești ale populației sunt utilizate în scopuri de consum curent și nu sunt investite în economie, ceea ce are efecte negative pentru sistemul economic.

Pentru a reduce din caracterul fragmentar și sporadic al măsurilor întreprinse, precum și a spori nivelul de educație financiară este necesar de elaborat și aprobat o *Strategie de Educație Financiară* a populației din Republica Moldova. Scopul promovării educației financiare va consta în a învăța cetățenii să-și gestioneze corect veniturile și cheltuielile, deoarece cunoașterea tuturor posibilităților existente pe piața financiară oferă cetățenilor oportunitatea alegerii celor mai eficiente modalități de creditare, investire etc. În acest context, ca obiective generale ale Strategiei sunt propuse următoarele: accesul egal al tuturor cetățenilor din Republica Moldova la resurse educative financiare sigure, clare, relevante și oportune; competențe financiare dezvoltate conform vârstei cetățenilor și etapelor din viață; cunoștințe actualizate disponibile despre educația financiară.

5.8 Accelerarea creșterii economice și a investițiilor în viitor

Experiența adoptării mecanismelor de reglementare economică ne arată că o creștere economică poate fi gestionată printr-o anumită direcționare a veniturilor fiscale. În acest context, investițiile în educație, cercetare și inovare produc un efect pozitiv asupra creșterii economice de lungă durată, aceste costuri urmând să fie astfel sprijinite în cadrul politicii economice adoptate de guvern. Beneficiile inovației valorează mai mult decât orice cost, deoarece „orice inovație ajunge în cele din urmă bun public, de care se bucură toată lumea la un cost modic sau chiar gratuit” [30, p. 43]. Experiența dezvoltării activității de inovare arată că firmele de inovare ce dispun de forță de muncă înalt calificată se situează într-o poziție mai bună privind producerea bunurilor de specializare și găsirea unor soluții pentru clienți la comandă și, de regulă, sunt mai puțin expuse riscului în timpul crizei. Competitivitatea, bazată pe îmbunătățirea calității în locul scăderii prețurilor, ridi-

că gradul de rezistență la criză și permite ocuparea pozițiilor mai înalte în nișe importante de piață, de regulă, prin aplicarea unor tehnologii noi. În această ordine de idei, economiștii Brynjolfsson și McAfee, specializați în problemele afacerilor, studiind corelația dintre stocul de cunoștințe și capacitatea de a genera avut, au ajuns la o concluzie că „în secolul al XXI-lea, cea mai de preț resursă nu este capitalul, ci oamenii foarte bine educați și pricepuți, care pot să exploateze cel mai bine tehnologia” [30, p. 68].

În timp de criză, firmele private reduc, de regulă, investițiile în proiecte de lungă durată, care implică cheltuieli pentru cercetare-dezvoltare. În aceste condiții eforturile statului contra caracterului ciclic al cheltuielilor pentru cercetare-dezvoltare sunt necesare. Ceea ce înseamnă că finanțarea de către stat a cercetărilor urmează a fi majorată în perioadă de criză.

6. DISCUȚII ȘI CONCLUZII

Studiul nostru empiric contribuie la cercetarea vulnerabilităților țărilor mici cu economii în tranziție. În cazul Republicii Moldova, se pot identifica următoarele explicații pentru rezultatele obținute.

În ultimele trei decenii, majoritatea planurilor și reformelor guvernamentale au fost influențate de ciclurile electorale, partidele politice prioritizând interesele electoratului propriu în detrimentul binelui general al cetățenilor. Pe 8 iunie 2019, Parlamentul a adoptat o declarație care recunoaște caracterul captiv al statului. De la independență, Republica Moldova a avut 21 de echipe guvernamentale, dintre care 9 în ultimul deceniu, ceea ce a generat instabilitate politică și a împiedicat continuitatea reformelor. Această situație a condus la o concentrare pe soluționarea problemelor imediate și la implementarea unor măsuri populiste, cu efecte negative pe termen lung, în loc de politici de dezvoltare sustenabilă pe termen mediu și lung. Fiecare guvern a justificat succesele prin perioada scurtă de mandat și moștenirea lăsată de administrația precedentă.

Este important de menționat că majoritatea problemelor economice identificate încă din primii ani de independență nu au fost rezolvate în ultimele trei decenii. Criza provocată de COVID-19 a agravat aceste dificultăți în economia slabă și vulnerabilă a Republicii Moldova. În lucrare sunt identificate următoarele vulnerabilități economice: politica fiscală pro-ciclică, veniturile publice reduse, modelul economic bazat pe consum, investițiile scăzute în economie, diminuarea forței de muncă, instabilitatea cursului de schimb în situații de criză, cheltuielile pentru cercetare și dezvoltare pro-ciclice, ineficiența administrării fiscale, scăderea eficienței serviciilor publice etc.

Această constatare susține argumentul că în perioada de independență transformările economice ale Republicii Moldova au fost influențate de organizații internaționale, fără însă a beneficia de o viziune strategică solidă din partea guvernelor naționale pentru reformarea economiei și a instituțiilor statului. În plus, focusarea guvernelor pe obținerea împrumuturilor, în detrimentul implementării reformelor, a permis dezvoltarea unui model economic bazat pe consum, finanțat prin aceste împrumuturi. Rezultatele cercetării indică faptul că, în ciuda sumelor considerabile obținute prin credite privilegiate și împrumuturi cu dobânzi sub nivelul pieței și pe termene foarte lungi, nu s-a observat o dezvoltare economică semnificativă a țării după trei decenii de independență. Aceste constatări sunt conforme cu cercetările lui Moyo, care susține că fluxurile mari de ajutoare financiare diminuează stimulentele economice prin distorsionarea piețelor locale și afectarea afacerilor, contribuie la creșterea inflației și corupției, creează o cultură a dependenței de aceste fonduri și, în consecință, împiedică consolidarea instituțiilor și dezvoltarea industriilor [31].

Cercetările subliniază, de asemenea, diferențele dintre politicile Republicii Moldova și cele ale țărilor europene vecine, în special Polonia și Bulgaria, în ceea ce privește indicatorii de stabilitate economică în perioade de criză. Studiul a evidențiat o corelație strânsă între creșterea economică a Poloniei și a Uniunii Europene, corelație care a fost vizibilă și înainte de aderarea la UE. În acest context, experiența noilor state-membre ale Uniunii Europene a fost considerată în formularea propunerilor de politici, incluzând implementarea sistemelor IT moderne și digitalizarea administrării fiscale (Polonia, Bulgaria), digitalizarea serviciilor publice (Estonia) și accelerarea dezvoltării fondurilor de pensii private (România). Deși cercetarea de față se limitează la analiza vulnerabilității economice la nivel macro, este important ca aceasta să fie completată cu o analiză similară la nivel micro în cadrul studiilor viitoare.

Transformarea instituțiilor statului în entități responsabile și transparente față de cetățeni reprezintă o strategie esențială pentru dezvoltarea Republicii Moldova. Evaluarea detaliată a fiecărei instituții depășește obiectivele acestui studiu; totuși, se evidențiază necesitatea unor cercetări suplimentare pentru a completa politicile actuale, care nu funcționează optim în diverse configurații instituționale și care nu sunt implementate adecvat. O evaluare sistematică ulterioară a instituțiilor ar permite realizarea unor analize mai aprofundate ale problemelor existente și ar putea conduce la identificarea unor soluții mai precise și adaptate contextului specific.

BIBLIOGRAFIE

1. Legea nr. 315 pentru aprobarea Strategiei naționale de dezvoltare „Moldova Europeană 2030” din 17.11.2022.
2. Pușcaș, V. Români în Uniunea Europeană. Editura Școala Ardeleană, 2022. 290 p.
3. Cieślík, A., & Goczek, Ł. Corruption, privatisation and economic growth in post-communist countries. In: Europe-Asia Studies, 70(8), 2018, 1303-1325.
4. Socha, M.W. and Weisberg, J. Labor market transition in Poland: Changes in the public and private sectors. In: International Journal of Manpower, Vol. 23, no. 6, 2002, 553-577, <https://doi.org/10.1108/01437720210446405>
5. Györfy, D. Austerity and growth in Central and Eastern Europe: understanding the link through contrasting crisis management in Hungary and Latvia. In: Post-Communist Economies, 27(2), 2015, 129-152, <https://doi.org/10.1080/14631377.2015.1026682>
6. Plaček, M., Valentinov, V., Ochraná, F., Vacekova, G., Langr, I., & Půček, M. The evolving perceptions of corruption in Czechoslovakia and the Czech Republic. In: Governance, 35(2), 2022, 651-659.
7. Christova-Balkanska, I. Foreign Direct Investments in Bulgaria: Do They Have an Effect on the Economic Development of the Country? In: Икономически изследвания, (1), 2009, 197-213
8. Vojnić, D. European Integration Processes: Where is Croatia. In: Rossiya i SNG v noveyshikh evropeyskikh integratsionnykh protsessakh = Russia and CIS in Recent European Integration Processes : Sb. materialov mezhdunar. nauch. konf., Moskva, 17-18 okt. 2002 g. - Moskva : [IMEPI RAN], 2003. 448 s.
9. Glinkina, S.P., The Eastern Enlargement of the European Union: the balance of advantages and disadvantages, in: Rossiya i SNG v noveyshikh evropeyskikh integratsionnykh protsessakh = Russia and CIS in Recent European Integration Processes : Sb. materialov mezhdunar. nauch. konf., Moskva, 17-18 okt. 2002 g. - Moskva : [IMEPI RAN], 2003. 448 s.
10. Durka, B. Poland's Preparations to the EU Accession, in: Rossiya i SNG v noveyshikh evropeyskikh integratsionnykh protsessakh = Russia and CIS. In: Recent European Integration Processes: Sb. materialov mezhdunar. nauch. konf., Moskva, 17-18 okt. 2002 g. - Moskva : [IMEPI RAN], 2003. 448 s.
11. Teodorovic, I. CEE countries- ten years of transition and issues of EU accession. In: Rossiya i SNG v noveyshikh evropeyskikh integratsionnykh protsessakh = Russia and CIS in Recent European Integration Processes: Sb. materialov mezhdunar. nauch. konf., Moskva, 17-18 okt. 2002 g. - Moskva : [IMEPI RAN], 2003. 448 s.
12. Partha, D. Economie: o foarte scurtă introducere / trad. din lb. engleză. București: Litera, 2020. 224 p.
13. Diamond, J. Momente decisive: Cum reacționează națiunile în fața crizelor și a schimbării/trad. din lb. engleză. București: Litera, 2020. 480 p.
14. Abhijit, V. Banerjee, Esther, Duflo. Economie utilă pentru vremuri dificile. Soluții optime pentru probleme greu de rezolvat/trad. din lb. engleză. București: Litera, 2021. 494 p.

15. Guillaumont, P. An economic vulnerability index: its design and use for international development policy. *Oxford Development Studies*, 37(3), 2009, 193-228.
16. Guillaumont, P. The Concept of Structural Economic Vulnerability and Its Relevance for the Identification of the Least Developed Countries and Other Purposes: (nature, Measurement, and Evolution). United Nations, 2011.
17. Agenor, P., Hoffmaister, A. Money, Wages and Inflation in Middle-Income Developing Countries, International Monetary Fund. Working Paper, 97/144, 1997.
18. OECD, Government at a Glance 2021, OECD Publishing, Paris, 2021, doi: <https://doi.org/10.1787/1c258f55-en>
19. Legea bugetului de stat pentru anul 2022 nr. 205 din 06.12.2021. În: Monitorul Oficial, nr. 315-324 art. 478, din 24.12.2021.
20. Cu privire la aprobarea Cadrului bugetar pe termen mediu (2015–2017). Decizia Comitetului Interministerial pentru Planificare Strategică nr. 2505-06 din 15 iulie 2014.
21. Hotărâre de Guvern „Cu privire la aprobarea Cadrului bugetar pe termen mediu (2018–2020)” nr. 609 din 28.07.2017.
22. Hotărâre de Guvern „Cu privire la aprobarea Cadrului bugetar pe termen mediu (2019–2021)” nr. 851 din 20.08.2018.
23. Hotărâre de Guvern „Cu privire la aprobarea Cadrului bugetar pe termen mediu (2021–2023)” nr. 776 din 28.10.2020.
24. Dumitrascu, M. Evaluation of the Capital Flight from Country-Case of the Republic of Moldova. *Economic Insights-Trends & Challenges*, 2015, 67(4).
25. Diminuarea activelor oficiale de rezervă, generată de criza energetică și războiul din Ucraina. Guvernatorul BNM, la raport în plenul Parlamentului, [online] <https://realitatea.md/bani-md-ce-a-facut-bnm-sa-nu-admita-devalorizarea-leului-cate-mln-a-vandut-de-la-inceperea-razboiului-din-ucraina/> (consultat: 31.03.2022).
26. Von der Leyen, U. (2024). Europe's choice. Political guidelines for the next European commission, 2029.
27. Brian, K., Patrick, L. OECD insights from crisis to recovery the causes, course and consequences of the great recession: The causes, course and consequences of the great recession. OECD Publishing, 2010.
28. Blyth, M. Austerity: The history of a dangerous idea. Oxford University Press, 2013. 287 p.
29. Guda, I. Economia în vremea coronavirusului: ghid de bune practici pentru antreprenori și politicile publice. București: Publica, 2020. 356 p.
30. Butler-Bowdon, T. 50 de clasici. Economie. Sinteza celor mai importante 50 de cărți despre capitalism, finanțe și economie globală.
31. Moyo, D. Dead aid: Why aid is not working and how there is a better way for Africa. Macmillan, 2009.

Vasile Grama. *Dimineata la Balcic*. 2017, ulei, pânză, 80 × 70 cm.